

Menas Literatūra Mokslas

2005 BALANDŽIO 30 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 85 (18)

Dialogai: dabar ir mūsų meilės valanda

VIRGINIJA MAJOROVIENĖ

Retas menininkas gali džiaugtis tokiu kūrybiniu derlingumu, kaip teatro ir kino režisierius, rašytojas **Vytautas V. Landsbergis**. Dviejų sūnų ir trijų dukrelių tėtis, 43-ųjų metų dviejų anūkų senelis, praėjusiais metais sukūrė keturis filmus, išleido ketvirtą eilėraščių knygą *Lunatikų dainos*, penktą pasakų vaikams knygą *Pelytė Zita* bei dviejų dalių muzikos albumą „Kaimiečių“ mantros“. Prieš porą metų sostinės šurmulį iškeitęs į provincijos ramybę, darštusis kūrėjas su šeima grįžo į Vilnių.

– Iš Jūsų „Niujorko dieno-raščių“ dialogo: „Kokia bus kita mūsų vystymosi pako-pa? Arūnas renkasi Naująją Zelandiją, aš – Anykščius“. Kur Jūsų namai dabar? Širdyje, gal ne pagal pasą.

– Nežinau net ką atsakyti. Ketinau negrįžti, išvažiuoti į

provinciją visam laikui, bet mūsų vaikai – ypač penkiolik-metis Jonas nelabai ten pri-tapo. Matyt, ne visada augalų persodinimas būna konstrukty-vus. Teko ieškoti kompromiso – parvykti į Vilnių ir leisti vai-kus į mokyklą, kurias lankė anksčiau. Psichologinės bran-dos problemos vertia reaguoti, negali per jėgą laužyti paaug-lių, kad jie nejaukiai jaustųsi. Tačiau nesiruošiam trauktis iš Anykščių. Ten lieka kūrybinė, savaitgalinė bei vasaros rezidencija. Vyresnei Elenai ir mažosioms – šešerių Julijai ir ketverių Severijai, ten buvo la-bai gerai. Graži gamta, ramybė, draugiški žmonės. Vietos ben-druomenė gerai mus priėmė (mano mama iš Anykščių, sene-liai, mes ten nesijautėme svei-mi). Tačiau ir mane Vilniuje jau laukė kiti darbai – spektak-liai, filmai, Jono Meko kino centras...

– Laikas provincijoje Jums buvo itin kūrybiškas. Ar ten mūzos lengviau plevėna?

– Ten visai kitas laiko išmatavimas. Patariu: „Jei no-rite ilgai gyventi, važiuokite į Anykštius, nes Vilniaus ir pro-vincijos diena – skirtingos“. Sostinėje niekam nėra laiko – vos spėji elementarius darbus atlikti, o ten nuveiki daug ir dar gali atsidėti dvasiniams ieškojimams.

– Muzikos albumas nuste-bino: kuriate ne tik žodžius ir muziką, puikiai dainuo-jate, grodamas gitara. Beje, Jums pritaria ne vien tradi-ciniais instrumentais – kan-klėmis, smuiku, akordeonu, bet ir sitara, tamera, tab-la...

– Kompaktinę plokštelę Šiaulių dramos teatre įrašiau tarsi atsi-tiktinai. Prieš repeticijas be-maž visada su aktoriais dainuo-jame liaudies dainas – tai dainas susijungti į bendrą aurą, pasiekti kūrybinės būsenos.

Repetuojant spektaklį „Dakta-ras ir Mangaryta“, garso reži-sierius Virgis Jasiūnas pasiūlė pabandyti tas dainas įrašyti studijoje. Sakoma, įleisk kiau-lę į bažnyčią – ant altoriaus už-lips. Pradėjome dainuoti, eks-perimentuoti, įrašinėti balsą ant balso... Dalykas užkrečian-tis – dabar su žmona Ramune baigiam įrašinėti jau antrąjį CD, kuriame bus nemažai mei-lės dainų, žiauriųjų romansų... Gal net ir vadinsis jis kaip nors šurpiai, pvz., – „Žiauriai gražūs romansai“...

– Labai įvairiai save atran-dat...

– Žinot, kaip būna su vaikais? Žaidžia smelio dėžėje, pabosta, sako: „Na, dabar einam slėpny-nių“. Pažaidę slėpnyčių, sėda piešti. Aš – lygiai taip pat. Ma-tau, kad iš vaikų galima labai daug išmokyti. Apisiribodamas kokia nors meno rūšimi, besigi-lindamas į vieną sritį galbūt kaip ta tyli kiau-lė išknistum gilų šaknį. Bet nesu tyli kiau-

lė, man patinka daug šaknelių visokių paragauti. Vėliau pa-matai, kaip literatūra praturti-na teatrą, teatrą – kiną, muzi-ka – kitus dalykus. O poezijos rašymas yra tam tikra psicholo-gija, bandymas savo mintis, vaizdinius susisteminti, sukon-centruoti. Tai tarsi koncentruo-tos sultys, kurias paskui gali „skiesti“ ir iš jų kurti filmus arba pjeses rašyti...

– *Angelių pasakos, Obuolių pasakos, Rudnosiuko istori-jos, Arklio Dominyko meilė, Pelytė Zita* – nuostabios jūsų pasakos vaikams (dvi jų iliustruotos puikiais Sigutės Ach piešiniais, kitas iliustra-vo Marijus Jonutis) labai perkamos. Kaip jos gimė? Sėdėjote su savo žaviomis dukrytėmis, pasakojote joms linksmas, pamokančias isto-rijas ir jas užrašėte?

– Nėra taip romantiška. Nie-kad neužrašinėju tų pasakų, kurias seku vaikui į ausį. Galėtum įjungti diktofoną, bet jauti, kad pažeisi sakralumą, tvyranti tarp tėvų ir mažųjų vakarė, prieblandoje. Kitas da-lykas, kad, stebėdamas savo vaikus, suvokiui tam tikras psichologines problemas, būdingas jų amžiui. Kaip tėvas, bandau jas spręsti ir kartais suprantu, kad ištartas žodis ne visada turi galios. Rašytas žodis – tai tarsi šaltas, mažiau emocingas faktas. Dažnai vyresniems vai-kams parašau laišką. Jei nesu-tariame ar konfliktuojame, aiš-kindamas gali įsikarščiuoti, ne-tą žodį pasakyti. Laiškas – neutrali forma. Lygiai tas pats yra knyga. Kai pamatau, kad vaikas apimtas kokių nors ne-suprantamų baimių, kad jam šitam pasaulyje yra dar labai nedrąsu, rašau *Pelytę Zitą*. Ti-kiu, jog mažasis skaitydamas atpažins kai kurias savo gyve-nimo situacijas ir mokysis sava-rankiškai įveikti negandas, baimes. (Be to, čia yra savotiškas Trojos arklys – juk, kol vai-kas mažas, jam pasakas daž-niausiai garsiai skaito tėvai. Norom nenorom ir jie turės priimti tą informaciją, t.y. – bus prariję tą pasakos slieką.)

Kitas ne mažiau svarbus knygelių vaikams tikslas – hu-moras. Jo nuolat tenka mokyti-s pačiam ir vaikus skatinti juo-kauti, kalbėti nesąmones, žaisti žodžių prasmėmis, kurti kalam-būrus, kad nebūtume liūdniau-sia Europos tauta...

– Saviraiškos būdų įvairu-mas, kūrybinis blaškymasis kartais išbalansuoja, nuve-da nežinia kur. Ar niekada nepakimbate ore?

– Pakimbu. Vienas iš mano dvasios mokytojų, autoritetų yra Vilijus Orvidas. Kurdamas apie jį filmą, analizavau palik-tas Vilius mintis. Vilius daug kalbėjo apie tai, kaip reikia išgirsti save, savo vidų. Ne-priestaraui tam, ką nori daryti tavo širdis. Daug nelaimingų žmonių tokiais tampa dėl netei-singai pasirinkto kelio. Vaikas, tarkim, norėjo būti dailininkas, bet tėvai per jėgą nukreipė ki-tur. Paskui jis dirba banke, bet geria alkoholi ir ramina mu-sius, nes širdis nesidžiaugia... Toks personažas yra Antanas Žmogelis knygoje *Pelytė Zita*.

– Apdovanotasis? Ženklas iš aukščiausių? Ar daug naš-tų tai užkrauna?

– Pratinuosi nebekreipti dė-mesio į tai, ką kiti mano, sako. Įtikti publikai, atliepti jos skonį – masinės kultūros rūpestis. Man tarsi užtenka savęs paties. Smagu sau kurti, sau dainas dainuoti. O jeigu tai dar patin-ka mano žmonai, vaikams bei keliems bičiuliams – tai išvis fantastika... Tada esu kūry-biškai jau realizavęs. Gal tai savęs ieškojimas per meną, bandymas kai ką suprasti, iš-gryninti? Tačiau kai kuri filmą ar spektaklį, rūpi ir auditorija. Ne tam, kad pataikautum, o tam, kad pasidalytum aukš-tesne išmintimi, kurią pavyko patirti, išgyventi, studijuojant, domintis, pavyzdžiui, Vilium Orvidu, Stasiu Lozoraiciu, Jo-nu Meku ar Nijolės Miliaus-katės poezija. Jie tampa tarsi kurio nors kūrybinio etapo mo-nytojai, per juos ateina aukš-tesni kodai, principai, sąmonės prapletimas. Orvidas, tarkim, išlaisvino mane iš susireikš-

minusio menininko mito, kad esi čia, atseit, labai svarbus. Jis paprastai sakė: „Aš tenoriu būti geras instrumentas Dievo ran-kose. Turiu būti švarus, kad Dievas kuo gražesnius dalykus sukurtų. Aš prieš Dievą atsis-kaitau, ne prieš žmones“. Jis nekalbėjo apie save, kaip apie menininką... Šis principas nėra naujas. Viduramžių kūrėjai taip pat savęs nelaikė menini-kais. Jie teigė: „Mes esam Die-vo amatininkai“.

– Kas Jus išmokė priimti save toki, koks esate?

– Man labai didelė mokykla buvo Gruzijoje, kai Tbilisio tea-tro institute studijavau kino režisūrą. (Teatro režisūrą Vy-tautas studijavo ir Anglijoje – aut.) Ten pastebėjau vieną keis-tą dalyką, kuris diametra-liai skiriasi nuo Lietuvos. Tea-tro ir kino menas Gruzijoje kles-ti visų pirma todėl, kad čia žmonės džiaugiasi vieni kitais, neteisčia kitų ir nebijo būti savi-mi. Keistuolis, kitoks nei kiti čia yra didžiausia vertybė, kiekvie-nas kaimas didžiuojasi kokiu nors savo ypatingu, įdomiu žmogumi. Pas mus dažniau – jei netelpi į šablona, rėma, su-lauki paniekos. O juk nieko nėra, kad Dievui negražu būtų.

– Dažnai būnate pavargęs?

– Be abejo, tenka labai daug dirbti, sukltis, kad kaip nors šeimą išlaikytum. Ir straips-niai, ir knygos, ir Jono Meko kino centro projektai, scenari-jai, pjesės, ir knygos vaikams... Tačiau kai esi savo rogėse, tai dirbdamas tik džiaugiesi. Kar-tais net pavydžiui sau darbo su „Keistuolių“ teatro aktoriais. Mąstau: „Kaip man čia gerai, koks aš laimingas!“ Kurdamas prie stalo, esi vienas, tada svar-bu teisingas santykis su savim, nes tada tik pats sau esi part-neris. O teatre labai svarbu dvasinis bendrumas su kolekty-vu. Tai panašu į meilę – turi būti simpatija, jaudulys, net koketavimas. Galima, aišku, eiti prieš aktorius ir su pagaliu, bet tada jau bus ne meilė, prie-vartavimas... Pastebėjau, kad bene rimčiausiai savo profesiją vertina tie aktoriai, kurie visą laiką dirbo vaikams. Jie niekad į repeticiją neateis pagirti, pikti. Be to, vaikai neleidžia sū-sirgti žvaigždžių liga. Puikybė – didelė Dievo bausmė. Vaikiš-kosios sielos turėtų ypatingai vienyti. Yra pasakyta: „Būkite kaip vaikai. Tik tie, kurie bus kaip vaikai, pateks į karalystę“. Dievas juokingai surėdė, kad į senatvę pradėdame suvaikėti – daromės žiopli, užuomaršos, bet ir brandos amžiuje reikia savyje puoselėti vaiką.

Nukelta į 2 psl.

VYTAUTAS V. LANDSBERGIS

ELGETOS PAŠLOVINIMAS

prie bažnyčios vartų stovi žmogelis ir elgiasi:
berods

šitaip rašė Sirvydas savo trijų kalbų žodyne: iš kur
šitas elgeta ir jį kas čia elgiasi malonių prašydamas
pabusk su mumis mes keičiame formas – undines bildukai
vaidilos pranciškus sai baba ir orvidas: sudegintų
šventų qžuolynų
išniekintų šventyklų smalkiai įsigeria į atmintį ir
kas išmels atleidimą
Kryžiuočių išprievartautoms vaidilutėms kas atliks
atgailą už prostitutes įdarbintas per prievartą
kas išmokys elgtis iš naujo (elgeta sako)

atiduok ką turi lipk
per savo merdintį kūną išgirsi Perkūną ir Kristų ir
Budą ir medžių šlamesį ir krintančio akmens sustojusią
širdį – čia baigiasi laikas laikinas
kai Orvidas paliko mus buvo vasaros pabaiga – tada ir
prasidėjo
amžinybė ir niekas nebeišmėžia tvartų kur tu herakli
kur jus vaidilos
pranciškus pavirtęs elgeta buda šypsosi Sibiro
barakuose sėdi lotoso
kalėjime
tik pažvelk koks bardakas ir kas išmokys jus elgtis: gražiai
išmintingai prisimint nusižemint įsileisti
į širdį Dievulį
ištiesti ranką lyg elgetai pašlovinti Duodantį
(protingas ne tas kuris kalba
o tas kuris elgiasi)

GEGUŽES RYTO FOTOGRAFIJA

aš gyvenu kažkur tarp tezės ir antitezės
tarp sielos ir kūno tarp mirties ir prisikėlimo
tarp meilės ir neapykantos: tai mano trečias kelias
mano trečiasis būvis trečias brolis trečias aš: sėdžiu mašinoje
žiūrėdamas pro atvirą langą į sodą, praskrido dagilis
nutūpė žydinčioj vyšnioj, naktį palijo lietus, prasikalė žolė
pasodinta prieš porą savaitių, nuvežiau vaikus į mokyklą
prieš tai nubėgom išsimaudėm Šventojoj: kokia trapi
ši fotografija: nenoriu dar lipti iš mašinos ir eit į namus
kur miega mano mažos karalaitės ir jų mama
išdykusi mano karalienė, kur rąžosi Siamo katytė
vardu Božena: nenorėjau jų žadinti tegu
dar sapnuoja tegu dar ilsisi
man keturiasdešimt du

ĮŠIRDĖS VARPININKAS

lipsiu lipsiu aš į aukštą bokštą bokštą
apkabinsiu apkabinsiu žalvarinį varpą
prisiminsiu prisiminsiu tavo plaukus plaukus
suskambės lengvai širdis nurimus rimus

NEŽINIUKO KLAUSIMAI

I

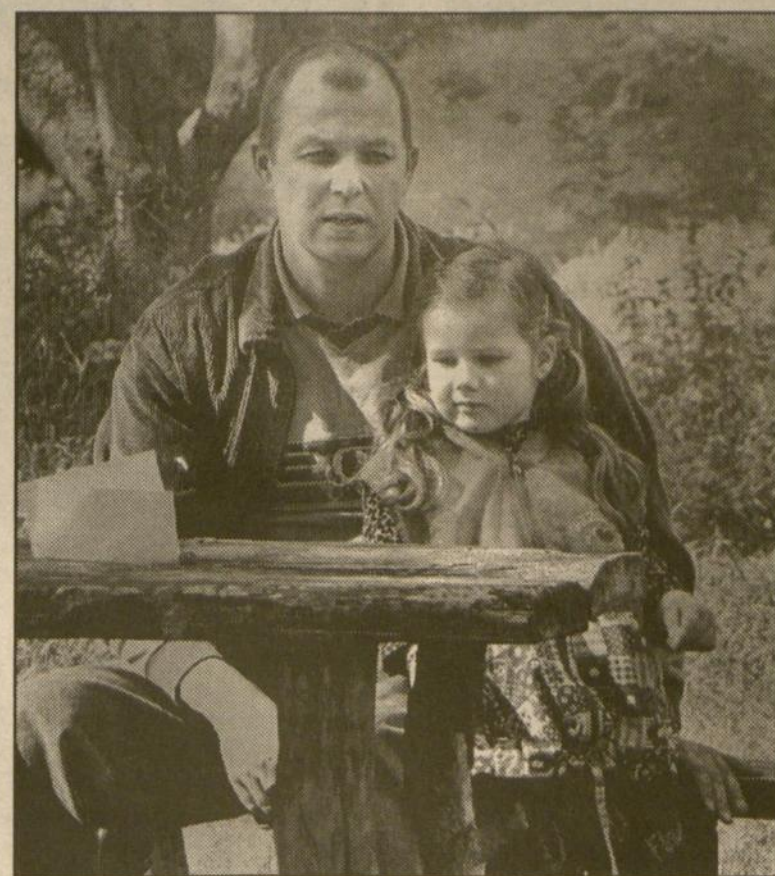
aš nežinau
kodėl karuose yra nužudomi kareiviai
kodėl yra prievartaujami vaikai ir moterys
kodėl tarpuvarstėse sūtemus yra apipilėsinėjami praeiviai
kodėl žmogus negalintis atleisti savo artimui tolimui sau
pačiam
suserga vėžiu patenka avarijon kodėl trenkia žaibas
į vaiką su tėvais atostogaujantį prie ežero kodėl
Kristus privalo būti nukryžiuotas kodėl yra tyčiojamasi
iš kitaip galvojančio gyvenančio kitaip svajojančio žmogaus
aš nežinau kodėl niekas neatsako į mano klausimus
kodėl sužinojęs atsakymą aš tuoj pat sužinau jo paneigimą

II

bet lygiai taip pat aš nežinau kodėl
skleidžiasi medžių pumpurai pavasarį
kodėl žmonės mylisi gimdo vaikus garbina
mylimuosius, pinigais, dievus, jėgą, save
kodėl jie būna neištikimi savo išrinktiesiems
mylimiesiems, pinigams, dievams, jėgai, sau
kas yra sąžinė kaip ji veikia mano poelgius eilėraščius
mano kambary augančius augalus, už lango
lesyklielėn atskrendančias zyles ir žvirblius
kodėl kėkštas turi raibas žydras plunksnes pasparnius
gal tame yra aukštoji matematika fizika
astrologija išlikti numirti atsidūsėti suprasti
kad nieko taip ir nesupratęs išėisi iš proto iš kūno
sugrįši į įščias kur viskas tikiuos buvo yra ir bus
savaiame suprantama akivaizdu ir teisinga

GERVĖ

jau gervė atskrido man angelas sako
ant vienos kojos ji tupi upės vidury
ji laukia jūsų karaliau (kas ji – klausiu pabūdęs)
tai jogų karalienė keliuos iš koplyčios narvelio
sulaužytom kojom mintim ironizuojau na koks aš karalius
nejuokinkit svioto nevykęs pinokis nebent
o jie vis kartuoja tu jos nepažįsti – jie veda per vandenį
klaupkis peršiuosi gervei parpuolęs: paimk mano perštinčią
širdį
atleisk man puikioji buvau komjaunuolis melavau
buvau girtuoklis neištikimas ne tik savo moterims Dievuliui bet
kas skaudžiausia ir sau, o gervei nerūpi kas buvo kas bus
pasukusi galvą ji sako žiūrėti tenai melduose
jaunuolis iš meilės nušoko nuo tilto nuo proto
lietutis tik krenta: tyla anei riksmo nei liūdesio jokio
tokie tad vaikeliai šiandien sakramantai lik sveikas
atsisuku, o gervė nuskrudus virš upės pakilus pamojo
suklykus ištirpo taip puikiai viską atlikus
sudie išrinktoji
šiandien prasidėjusios vasaros
rojuj...

Vytautas V. Landsbergis su dukrele Anykščiuose.

TURINYS

Dialogai su Vytautu V. Landsbergiu.

Užrašai iš provincijos: Čiurlionis Kalifornijoje.

Supyniau šokio margą juosta.

Leidiniai.

Dialogai: dabar ir mūsų meilės valandą

Atkelta iš 1 psl.

Paišyti vakare namo parėjus, išlekti su mažaisiais į kiemą sniego karą sulošt... Tada ir vaikai gerbs. Man labai gražiai pasakė Severija, mano mokytoja (jauniausia ketverių metų dukra): „Tėveli, kai tu busi jau mažas, aš tave nusivesiu į vaikų darželį“. Supratau, kad dar neužaugau iki reikiamo lygio...

– Savo kino ir video studiją pavadiname „A propos“. Kodėl? Ar stengiatės savo gyvenime nieko per daug nesureikšminti?

– Stengiuosi žaisti, džiaugtis gyvenimu. Mėginu atsipalaiduoti ir siausti. Kartais stebiu režisierius, kurie dešimties minučių filmą kuria devesius metus, ir žaviuosi. Man paprastai poros savaitė, na – mėnesio tam užtenka. Vienas mano mokytojų ir bičiulių Jonas Mekas savo džen budistine filosofija mokė, kad į nieką nereikia per daug rimtai žiūrėti. Ar tai būtų mirties, ar gyvenimo klausimas. Esam dulkės, viskas laikina. Jei gali tau skirtą laiką praleisti su džiaugsmu – šaunu. Savęs kankinimo filosofija – Lietuvoje populiarus žanras, bet man norisi pateikti kuo daugiau „žaidimo“ filosofijos.

– Sukūrėte 27 filmus. Ar nepasigendate didesnio dėmesio savo kūrybai?

– Daugiausia kuriu sau, draugams, savo vaikams, nemo-ku, ir pernelyg nesistengiu to išreklamuoti. Daug filmų guli dar neparodyti per LRT, nes nacionalinės televizijos vadovų dokumentika kažkodėl nelabai domina. Ypač gaila filmo „Verdenė“ apie ašą poetę Nijolę Miliauskaitę – jis guli stalčiuje,

taip pat filmas apie Meką „Niujorkas mano šuo“, apie G. Kanovičių „Iš niekur į niekur“, A. Marcinkevičiūtės filmas apie R. Granauską „Raudonu ant balto“... O knygelės tai pačios suranda kelią pas skaitytojus. Paleidžiu, ir tarsi nebe mano rūpestis, kaip jos plinta.

– Jūsų kūrybos pradžia – universitetas, eilėraščiai. Esate išleidę eilėraščių knygas *Pasakojimai apie namus*, *Tik sapnininkas*, *Lunatikų dainos*, *Pasakos nepasakos*. Iš ko eilėraštis gimsta dabar?

– Labai skirtinga prigimtis poezijos ir vaikiškos knygos, teatro. Poezija – tarsi atviras dienoraštis. Dažniausiai remiesi į savo patirtį, į dalykus, kurie kamuoja. Apsinuogini. Nežinau, ar visada reikia tas eiles spausdinti, ar geriau tik turėti sau. Nes jose viskas – ir mediacija, ir negatyvios informacijos sudegimas, ir šviesos atpažinimo džiaugsmas. Aš nežinau, ar tai literatūra. Gal psichoterapija. Gal kada prieisiu prie vien džiaugsmingų eilių, kai visas skausmas bus išrašytas, išmestas, sudegintas. O gal kai žmogus pasiekia visišką ramybę, jam nebereikia net ir kurti.

– Apie meilę kalbate be istorijos ir skausmo. Ar meilė yra Jus paskatinusi kūrybai?

– Kinai sako, kad meilė yra liga... Didelės meilės ilgesys ar jos prisiminimas dažniausiai yra tai, kas skatina rašyti. Kaip paukštėlis prieš poravimąsi gieda, – ir tu rašai eiles tam, kad prisišauktum, kai meilės trūksta. O kai ji atsitinka, kai išsipildo – nusiramini. Pradedi džiaugtis ir tiek. Šio jausmo ne-

bestokoju. Labai myliu savo žmoną Ramunę – ji yra didžioji mano meilės mokytoja. Jai ir skirta mano paskutinioji eilių knygelė *Lunatikų dainos*. Anksčiau maniau, kad meilė yra būtina susijusi su objektu, su mylima moterim, tėvais, draugais – kai reikalauji, prašai, nori būti mylimas. Bet vėliau pradėdi jausti, kad norisi būti savarankišku žmogumi, kuris nepriklauso nuo objekto, norisi,

kad tavo meilė būtų iš esmės su tavim, tavyje, bet kokiomis aplinkybėmis. Ruošiuosi vaikams pasaką parašyti apie mėnulio ir saulės meilę. Mėnulis myli tada, kai jį kas nors apšviečia. Bet jis neatiduoda, nešildo. Tik sugeria. O saulė yra tikrasis meilės šaltinis, kuriai nesvarbu, kad ją kas apšvietinėtu – ji pati turi didžiulį srautą šviesos. Žmogaus sąmonėjimo procese yra būtinybė iš mėnulio pavirsti saule. Visi gimstame tam tikra prasme mėnuliais, esam apšviesti tėvų, vėliau – savo antrų pusių meilės. O vieną dieną pajunti, kad meilė tai nėra „biznis“ – aš tave mylėsiu, jeigu tu mane irgi. Meilė yra džiaugsmas atiduoti. Bet tapti saule nėra lengva, juk taip traukia lunatikų liūdesėliai...

– Jaunas vedėte. Pamenu nepaprastą aistringos meilės istoriją. Labai du gražūs, išimylėję Vilniaus universiteto antrakursiai... Kodėl ankstyvos santuokos dažniausiai išyra?

– Nemanau, kad yra reglamentas, kad ankstyvos išyra, o vėlyvos – ne. Mano vyriausias sūnus Gabrielius iš pirmos santuokos turi šeimą, du vaikus. Vedė, kaip ir aš – dvidešimties.

Matau, kad jų susitikimas nėra atsitiktinis – jauni atrado antrą obuolio pusę. Laiminga santuoka yra tada, kai žmonės turi bendrą tikslą, kai žiūri ne vienas į kitą, o viena kryptimi ir mato tą patį – Dievą, kalnų slidinėjimą ar japonų poeziją. Bendras interesas gali atsirasti labai anksti. Tai priklauso nuo žmogaus sąmoningumo lygmenų.

– Kur sutikote Ramunę?

– 10 metų kartu lankėme VU etnografinį ansamblį „Ratilio“, dainavome liaudies dainas, šokom, domėjomės panašiais dalykais, keitėmės knygom... (Beje, pernai kartu įdainavome ir kelias „Kaimiečių mantras“). Abu norėjom didelės šeimos.

– Seneliu tapote keturiasdešimties?

– Jauniausiai dukrai buvo aštuoni mėnesiai, kai gimė pirmas anukas. Severija anksti suprato esanti teta ir dabar labai rimtai „auklėja“ tą jauną, nesubrendusį broliuką. Jis priešinasi, nesupranta, kad tokios gali būti. Labai gražu žiūrėti į jų santykius.

– Jūsų *Nuotaukų ir minčių* herojus Ežys „turėjo du neišsenkamus jausmus – gailėsčio ir humoro arba satyros“. Kokius neišsenkamus jausmus turite Jūs?

– Man dar labai daug reikia dirbti, mokytis atleidimo, gebėjimo priimti ir nesipriešinti tam, kas yra skirta. Mylėkite priešus – lengva pasakyti, sunku padaryti... Kartais sąmoningai skaitau „Delfio“ komentarus po savo straipsniais. Labai daug dirbu su savim, norėdamas neįsiseisti, neįsiskaudinti. Žinau, yra žmonių, kurie nenekentia manęs ar mano tėvuko,

tačiau taip pat žinau, kad jiems nekęsti yra labai nelengva... Suprantu, kad jie nenekentia ne manęs, o savęs. Paskui ieško atpirkimo ožio, kam permesti kaltę. Uždegu žvakutę, kai randu labai piktą komentarą, sukalbu maldele, nusiunčiu meilės energijos. Juk tai mūsų pavargusios, liūdnos tautos dalis. Negaliu jos atmesti, sakyti: „Jūs man nepatinkat, aš su jumis nedraugausiu.“ Kartais būna sunku. Bet kai išmoksti nebe priimti įžaidimų asmeniškai, jautiesi šį tą nugalėjęs. Šėtonui mažiau vietos lieka. Paskui apie tai parašai kokią nors pasaką ir palengvėja:

RUDNOSIUKO PRIEŠAS

Rudnosiukas niekada neturėjo priešu. Ir todėl jis buvo priešas tiems, kurie turėjo priešu. Rudnosiukas labai priešinosi priešu turėjimui. Savo didžiausiu priešu jis laikė nebent savo negerus poelgius, kurie yra priešiški jo geriems poelgiams. Bet niekas tuo netikėjo. Net pats didžiausias Rudnosiuko priešas netikėjo, kad jis nėra Rudnosiuko priešas. Jis ateidavo pas Rudnosiuką ir sakydavo:

– Aš tavęs nekentiu. O tu manęs?

– O aš tave myliu, – atsakydavo Rudnosiukas, o pasimetęs priešas klausdavo vėl:

– O už ką, juk aš tau nieko gero nepadariau?

– Myliu už tai, kad tau sunku gyventi. Man tavęs labai gaila. Juk nelengva yra nekęsti, ar ne?

– Oi sunkus užsiėmimas, – atsiduso priešas, – va, dantys nuo griežimo jau baigia sudilti... Tu neįsivaizduoji, kiek man siveikatos ir nervų ta neapykanta kainuoja...

– Na apytiksliai kiek? – paklausė susirūpinęs Rudnosiukas.

– Apie dešimt, – prislopintu balsu sukuždėjo priešas ir apsiverkė.

– Na neverk, neverk, – Rudnosiukas paglostė didžiausiam savo priešu galvą, – gal sugalvosim ką nors... Klausyk, o jeigu tu mane primuštum, gal tau

palengvėtų?

– Gal ir palengvėtų u u u... Vos tesugebėjo pro ašaras iš-tarti priešas ir trenkė Rudnosiukui kumščiu į nosį. Rudnosiukas nusišluostė kruviną nosį ir atsargiai paklausė:

– Na kaip, palengvėjo? Gal dar syki...

– Ne, aciū, jau gerai, – kiek apsiraminęs tarė priešas, – ar nelabai skauda?

– Ne ne, nieko... Svarbu, kad tamstai buvo malonu...

– Aciū, aciū tau, – priešas apkabino Rudnosiuką ir kelis kartus karštai pabučiavo. – Koks tu vis dėlto nuostabus priešas, – ištare atsisveikindamas, bet, pajutęs, kad ašaros tvenkiasi akyse, apsisukęs nubėgo. Matyt, jam pasidarė gėda savo ašarų. O Rudnosiukas ištisinusia nosim ėjo namo ir slapta džiaugėsi, kad savo didžiausiam priešu bėdoje padėjo... (Iš šiemet išleistos knygos *Rudnosiuko istorijos*)

– O šalia kūrybos yra dar kas nors? Puikiai tvarkotės ir su šalia meninės kūrybos esančiais dalykais. Auginate vaikus, pastatėte namelį...

– Manau, kiekvienas žmogus gali pastatyti namą. Reikia tik norėti, stengtis, negerti kaip asilui ir išmokyti kūrybiškai mąstyti... Turėjau daug važinėti, dirbti įvairių man nepatinkančių darbų – kelis metus buvau išėjęs iš kūrybos, nes supratau, kad šeimai reikia sukurti pagrindą. Trankiausi po Ameriką su filmais, koncertais, ėjau elgetaudamas per verslininkus, rinkau kapeikas savo filmams. Teko išmokyti nusižeminti, elgetauti ir patirti labai daug pavydo. Deja, vis dar egzistuoja pavydaus baudžiaunininko mentalitetas. Negalime pradėti klestėti, kol nesidžiaugiam vieni kitų sėkmėmis. Labiau esame patenkinti, kai kam nors nesiseka. O juk mintis materialioji. Jei nori, kad žmogus nesisektų, pasiūsk pikta mintį. Ir neužmiršk, kad šios piktos minties bumerangas sugrįš ir pas tave, ir tavo artimuosius – toks dėsnis. Ir atvirkščiai... Prisimenu studijas Gruzijoje. Į filmų, spektaklių pristatymus surinkdavo teatro ar kino grietinėlę ir džiaugdavosi kiekvienu naujuoju kūriniu, kaip išprotėję... Po kiek laiko supratau, kad toks gruzinų elgesys sukuria progresuojančią teatro ar kino energiją, pasitikėjimą, kūrybiškumą. Gera, kai tavim džiaugiasi, priima. Kai mintis, idėja kyla iš džiaugsmo, iš meilės, tai ir kūryba yra graži. Ji neša ramybę.

– Ką veikia Jūsų žmona?

– Būti su vaikais – sąmoningas Ramunės apsisprendimas. Norėjome, kad vaikai išgyventų tėvų, namų, motinos meilės pilnatvę. Keturi vaikus užaugino, tuo pat metu tvarkydama ūkį mudviejų kino studijėlėje

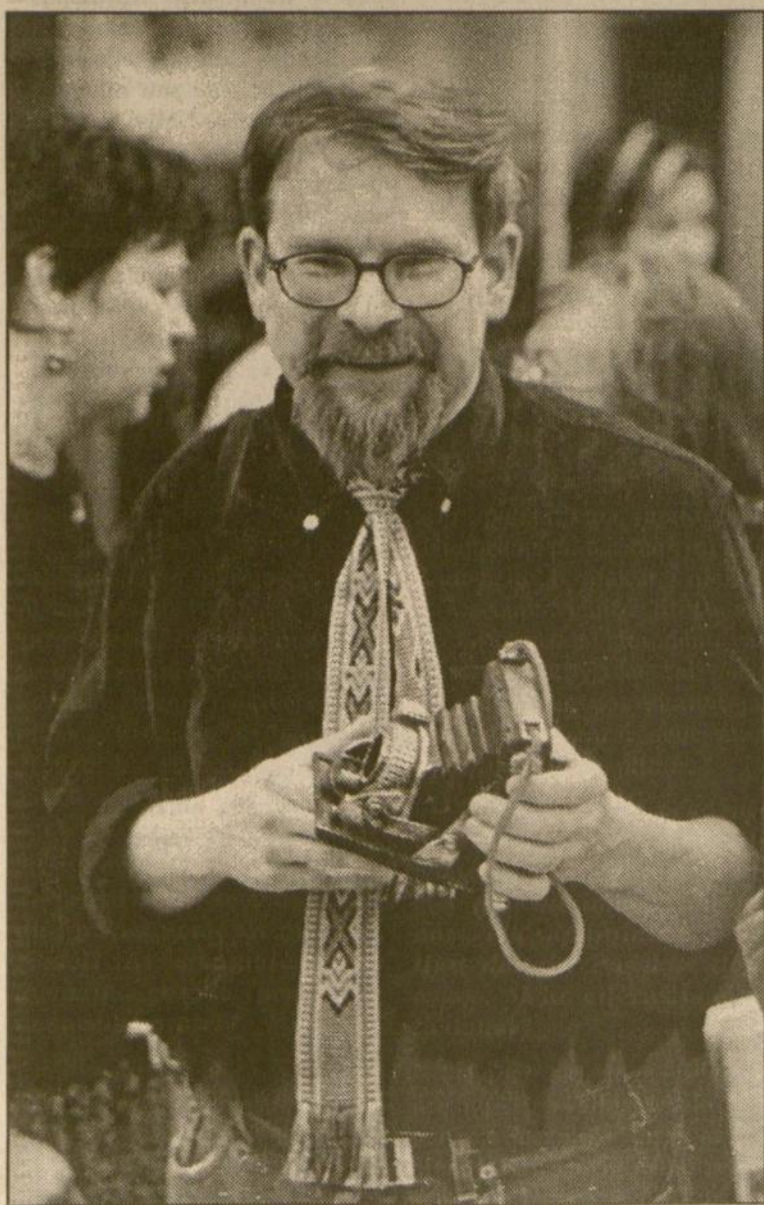
„A propos“, daug padėdama mano kūryboje. Ji yra šios mudviejų studijos direktorė, ji yra pirmasis mano knygelių kritikas. Ramunė labai gražiai fotografuoja, ir šioje srityje galėtų daug padaryti. 2003 metais išleidome kalendorių su jos darytomis Viliaus Orvido sodybos nuotraukomis...

– Jūsų žmona ramiai atlika motinos misiją. Ar manote, kad moteriai pakaktų realizuotis vien kaip motinai?

– Nemanau, kad pakanka vien to. Ramunė visada, net ir vaikus augindama ieškojo, kur čia dar ką nuveikti, išmokyti. Dainavo, domėjosi natūraliaja medicina, psichologija, religija, vienu metu net bandė išmokyti tapyti... Tačiau džiaugiuosi, kad vaikai tiek daug jos dėmesio gavo. Vaikas turi būti mamos atmylėtas vaikystėje. Jis turi būti atmaitytas motinos pienu tiek, kiek Dievas leidžia. Motinos piene yra visa dieviška, kosminė informacija, per pieną vaikas gauna labai dideles apsaugas, sustiprina imuninę sistemą. Motina, kuri po dviejų mėnesių nutraukia pieną, kad galėtų eiti į darbą, yra tiesiog neišmintinga egoistė. Ji savo vaikui programuoja ligas. O 18 metų pradėjęs sirgti, jaunuolis nežinos, kodėl jis yra toks silpnas. Apskritai pradėti matyti daug iškreiptų dalykų Lietuvoje, neapmąstyty, neįsisąmonintų – nuo pat vaiko pradžioje, nuo meilės akto. Lietuvoje vaikai dažniausiai užgimsta pasismaginimo, atsitiktinumo dėka. O juk savo charakteryje jie atsineša ir pradžioje momento informaciją. Jei tėvai mylėjosi susipykę, neblaivūs ar išsigandę, tai ir vaikas bus tokio charakterio galimybes paveldėjęs... Siela viską absorbuoja, supranta. Motinos iščiose esantis vaikutis girdi ir jautia, kaip motina svarsto, ar darytis abortą, ar ne. Klaiči įtampa – dar negimęs jis pasmerktas depresijoms, psichinėms problemoms. Anykščiuose gyvendamas domėjauosi, kokia yra vaikų namų situacija. Katastrofiškai daugėja paliekamų vaikų. Tėvai alkoholikai gimdo tam, kad gautų pašalpas. Tai rodo Lietuvos dvasinę būklę. Vaikai kai kuriems pasidarė tarsi prekė. Ateina pasaulin žmonės, kurių niekas nemyli jie jaučia, kad jų tarsi nereikia. Užaugę už tai keršys šiai visuomenei.

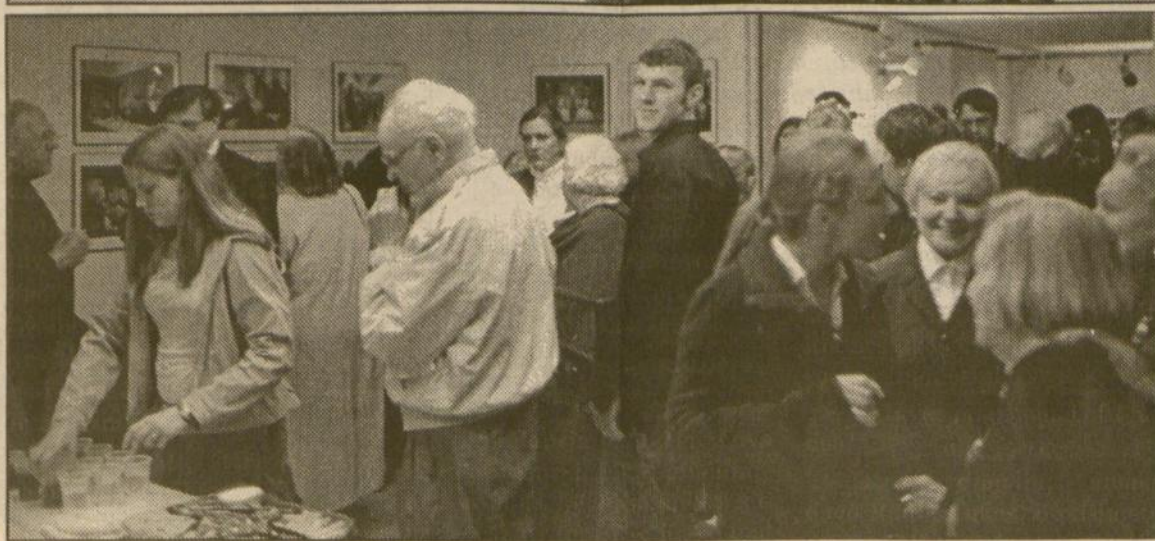
– Kuo vadovaujatės gyvenime?

– „Nedaryk kitam to, ko pats sau nenorėtum“. Bandai būti geras, nes ir pats to tikiesi. Atleidi priešams, ir tau yra atleidiama. Įvyksta gražus pasidalinimas. „Ir atleisk mums mūsų kaltes, kaip ir mes atleidiame savo kaltininkams“. Esminis principas – tau nebus atleista tol, kol pats neatleisi.

Fotomenininkas Jonas Kuprys savo fotografijų parodos atidaryme š.m. balandžio 22 d., Čiurlionio galerijoje, Čikagos Jaunimo centre. Tai buvo pirmoji, lietuvių visuomenei organizuota, asmeninė J. Kuprio paroda, susilaukusi ypatingo dėmesio ir daugybės lankytojų. Paroda pavadinta „Lietuviai Amerikoje“.

Eduko Kuprio nuotraukos.

M. K. Čiurlionis. „Žvaigždžių sonata“. Andante. 1908.

KAZYS BRADŪNAS

ALLEGRO

Tu garbini ugnį
Senųjų aiškių papročių,
Aš tik žarijų pučiu,
Tik aukurą žiežirbom apkrečiu —
Rusenanciu žodžiu.

Bet kibirkštys virsta saulėm,
O mes pelenais — deja,
Tik pasilieka apgaule —
Tavo svaja.

Nepasiekiamą ir neįsėjamą,
Neužgesinamą kaip Gabija,
Aukso grūdų žvaigždynuose sėjama,
O nokstanti širdyje.

„Saulės sonata“

ANDANTE

Tavo siela — kaip žalsva bedugnė,
I kurią grimztu, grimztu...
Užgesink mane kaip šaltą ugnį
Prie skenduolių karstų.

Aš bijau, bijau praregėti
Ir išvyst, ko nematė žmogus...
Viešpatie, kaip žibūrėti
Langai anapus uždangos.

O, svaigioji bedugnės trauka,
I kurią grimztu, grimztu...
Ar pagausi savo ranka
Ant delnų ištiestų?

„Jūros sonata“

IV

Aš neregį ieškau tavęs,
I priekį ištisesės pirštus,
O liečių tik žvaigždžių kraštus.
Kas mudu vėl suves
Pasėdėt ant akmens,
Paklausyti upelio vandens,
Kalbančio saulės balsu,
Kai aplinkui tamsu.

Aš nenoriu, nenoriu apakti
Tokią šiltą vasaros naktį,
Kada lūžta skliautai nuo žvaigždžių,
Ir jos krinta ant mano pečių.
Aš tik noriu surasti tavę,
Ir klausau — po beržo žieve
Ir po duonos pluta
Plaka širdis paslėpta...

„Pirmoji fuga“

FINALE

pačiame būties pakylėjime,
Kai saulė zenitą pasiekia,
Šventoj ir maldingoj kelionėj
Mudu perlaužem duonos riekę,
Dalinamies pusiau...
Argi bus dar šviesiau,
Kaip tą valandą,
Kai duoną tiesiau
I dangų, i kaimą, i lauką,
Kalbėdamas grūdo burtazodį,
Kaip viso gyvenimo auką.

Suskambėjo bokštai,
Suplazdėjo vėliavų šilai —
Ko tu nutilai?

„Pavasario sonata“

Sonatos ir fugos. Chicago, IL

Užrašai iš provincijos:

Čiurlionis ir vizualinio triukšmo pasekmės

STASYS GOŠTAUTAS

Penkis kartus aplankius „Visual Music“ parodą Los Angeles, Šiuolaikinio meno muziejuje / Museum of Contemporary Art (MOCA) prisiminiau apie rusų mistiką, archeologą, poetą, simbolistą, meno mėgėją ir pirmą Čiurlionio istoriką, Viacheslav Ivanov, kuris prieš 90 metų parašė St. Petersburg žurnale *Apollon* (1914): „Čiurlionis ir menų sintezės problema“.

Iki dabar Ivanov postrin-gavimai buvo laikomi fantazijomis, kurių tiesiog neįmanoma suprasti ir išversti. Ilgai mes manėm, kad tas ilgas esė pirmą kartą išverstas į anglų kalbą ir išspausdintas knygoje *Čiurlionis: Painter and Composer* (Chicago/Vilnius, *Draugas/Vaga*, 1994) mažai ką bendra turi su Čiurlionio menu, juo labiau, kad pats autorius jau tada rašė, jog dailininkas nei nebandė sukurti menų sintezės, bet, būdamas muzikas ir dailininkas, intuityviai priartėjo prie to simbolistų sapno, suburti visus menus ir pašalinti visas ribas tarp menų. Tarp kitko, dar vis laukiam to teksto tikslaus vertimo į lietuvių kalbą. Rodos, Henrikas Radauskas bandė jį versti ir net išspausdino dalį *Metmenyse* (Nr. 13, 1967), bet pasidavė, nebais-ges tiek nesąmonių versti. Kai man reikėjo redaguoti šį tekstą, prof. Bob Richardson (Boston universiteto) išverstą iš rusų į anglų kalbą, prisimenu, kad kankinausi ir kankinau savo studentus Texas universitete, bandant rasti prasmę tuose raštuose. Bet tiek to.

Štai viena Ivanov paskutinių išvadų, pagal Radausko vertimą: „Tie menų sintezės bandymai, kurių pavyzdį matom Čiurlionio kūryboje, išplaukia iš siekimo paversti derinamus menus tarnybinėm priemonėm pasiekti tikslui, esančiam už jų ribų“. Bet tuojau eina kitas sakiny-s, paneigdamas viską, ką tik bandė įrodyti: „Kadangi tokiu atveju pažeidžiama kiekvieno iš tų menų prigimtis ir menininko santykis su jais pasidaro nebeintegralus, šitie bandymai negali būti pripažinti teisėtais“. Nieko nesuprantu. Tačiau, vien faktas, kad Viacheslav Ivanov numatė kažką tokio Čiurlionyje, ko niekas kitas per šimtą metų neįstengė, padaro šį intuityvinį mistiką išskirtiniu ir vertu mūsų dėmesio šiandien.

Tarp kitko *Visual Music* katalogas paminėjo Ivanov net paminėti, nors keturi ar penki rusų dailininkai, dalyvaujantys šioje parodoje, buvo jo vienmečiai ir labai galėjo būti jo įtakoj. Dabar, šimtą metų vėliau, Čiurlionio darbai dalyvauja kartu su kitais pionieriais vizualinės muzikos parodoje, pirmą kartą suruoštoje Los Angeles (iki gegužės 22) ir vėliau Washington, DC, (nuo 2005 birželio 17 d.), kuri privers ne vieną meno kritiką pergaltoti savo nusistatymą apie abstrak-tinio meno pradžią ir meno reikšmę apamai. Jie beveik visi buvo muzikai arba muzikos mėgėjai, kai kurie net fanatikai, kaip Paul Klee, kuriam Mozart buvo visų menų genia-liausia sintezė, arba František Kupka, arba Vasilij Kandinskij, o ką jau bekalbėti apie Richard Wagner? Visi daugiau ar mažiau buvo muzikos ir visų menų fanatikai.

Muzika, gal daugiau negu

kiti menai, bandė pabėgti iš pentagramos ir ieškojo naujų priemonių. Muzikai nereikėjo pereiti į abstraktą, muzika yra abstraktinis menas. Arnold Schoenberg, Aleksandr Scriabin, Sergej Rachmaninov, Rimskij-Korsakov, Igor Stravinskij, Jan Sibelius, ir, aišku, Bach ir Vivaldi buvo nepaprasti naujų meno tendencijų išradėjai ir puoselėtojai.

Pereitame šimtmeityje daug prisidėjo Pietų ir Šiaurės Amerika su naujais eksperimentinės muzikos kūrniais. Aišku, Edgar Varese, kurio pasigedau šioje parodoje, tuojau atsaky-tų, kad jo muzika nėra eksperimentinė, žodis turbūt per daug lengvai vartojamas. Taip pat trūksta John Cage ir Karlheinz Stockhausen. Galima būtų pa-rašyti visą knygą apie tuos vi-zualinės muzikos kūrėjus, kurių čia nėra (Gustav Klimt „The Beethoven Frieze“, Piet Mon-drian, „Broadway Boogie Woogie“...) Bet jie visi ir negalėjo tilpti. Kai kuriems kūriniams vos užteko vienos salės. Jie sukėlė tokį triukšmą, kad pasi-gendau ramaus Andre Mal-raux, kuris tokią įtaką turėjo mano jaunystei su „Les voix du silence“.

Mano gera draugė iš Los Angeles, dail. Irėna Krivickaitė-Raulinaitienė, elektroniniu paštu pasidalino savo taikliais išpūdžiais: „Žinoma, daugumai šiuolaikinės publikos išpūdį su-daro tas, kas ryšku, kas greitai juda ir kas daug triukšmo ke-lia. Todėl ir publika mažai dėmesio Čiurlionio darbams skiria. Tuo pačiu, nenoriu pasa-kyti, kad tie ryškūs ar/ir judan-tys kūriniai nėra įdomūs. Jie atspindi savo laikotarpio dva-timą: „Tie menų sintezės ban-dymai, kurių pavyzdį matom Čiurlionio kūryboje, išplaukia iš siekimo paversti derinamus menus tarnybinėm priemonėm pasiekti tikslui, esančiam už jų ribų“. Bet tuojau eina kitas sa-kiny-s, paneigdamas viską, ką tik bandė įrodyti: „Kadangi tokiu atveju pažeidžiama kiekvieno iš tų menų prigimtis ir menininko santykis su jais pasidaro nebeintegralus, šitie bandymai negali būti pripažinti teisėtais“. Nieko nesuprantu. Tačiau, vien faktas, kad Viacheslav Ivanov numatė kažką tokio Čiurlionyje, ko niekas kitas per šimtą metų neįstengė, padaro šį intuityvinį mistiką išskirtiniu ir vertu mūsų dėmesio šiandien.

Tarp kitko *Visual Music* katalo-gas paminėjo Ivanov net paminėti, nors keturi ar penki rusų dailininkai, dalyvaujantys šioje parodoje, buvo jo vienmečiai ir labai galėjo būti jo įtakoj. Dabar, šimtą metų vėliau, Čiurlionio darbai dalyvauja kartu su kitais pionieriais vizualinės muzikos parodoje, pirmą kartą suruoštoje Los Angeles (iki gegužės 22) ir vėliau Washington, DC, (nuo 2005 birželio 17 d.), kuri privers ne vieną meno kritiką pergaltoti savo nusistatymą apie abstrak-tinio meno pradžią ir meno reikšmę apamai. Jie beveik visi buvo muzikai arba muzikos mėgėjai, kai kurie net fanatikai, kaip Paul Klee, kuriam Mozart buvo visų menų genia-liausia sintezė, arba František Kupka, arba Vasilij Kandinskij, o ką jau bekalbėti apie Richard Wagner? Visi daugiau ar mažiau buvo muzikos ir visų menų fanatikai.

Muzika, gal daugiau negu

venimas yra žaidimas? Kas sakė, kad žaidimas gali būti ne-reikšmingas?

Kalbant apie rimtą žaidimą, man prisimena Argentinos bro-liš latvis Xul Solar, artimas Jorge Luis Borges draugas bei bendradarbis. Solar tėvas, kilęs iš Latvijos – Emilio Schulz Riga (1853–1925) gimė Rygoje, o mo-tina buvo italė Solari. Oscar Agustin Aleksandr Shulz Solar (1887–1963) tapo Xul So-lar. Jis buvo simbolistas, ek-spresionistas, dadaistas ir špo-sininkas. Jeigu būtų pažinęs Jurgį Mačiūną, būtų buvęs aktyvus Fluxus narys. Mėgdavo neįmanomas kombinacijas. Vieną dieną pasiūlė Borges šokolado su garstyčiomis, bet Borges, paragavęs nusprendė, kad dar niekas nesugalvojo nie-ko geresnio už kavą su pienu. Xul Solar apart dailininko, buvo ir muzikas, ir poetas. Jo paveikslus galima „skaityti“, jo pianinas grojo spalvomis, jo šachmatai judėjo. Jis išgalvojo naują kalbą, naują filosofiją, naują religiją. Taip kad muzika artimiausia abstrakcijai o ne vaizduojamajam menui, įkvėpė ne vieną drastišką pasikeitimą visuose menuose.

Tarp kitko, Xul Solar vienin-telėje man žinomą monografiją (Mario H. Gradowczyk, *Alejan-dro Xul Solar*, Buenos Aires, ed. ALBA, 1994) be jokio paaishkinimo tarp Bocklin, Too-rop, Khnopff ir kitų simbolistų įterpia mažą Čiurlionio „Sonata Nr. 6. Žvaigždžių sonata“, An-dante (p. 29) reprodukciją, gal dėl to, kad abu mėgo piešti an-gelus. Reprodukcija kaip tik bus Washington, DC, parodoje.

1968 m., prieš pat man iš-vykstant iš New York, teko suredaguoti žurnalo numerį apie Amerikos avangardą (*Zona Franca*, Caracas, Nr. 56, balan-dis 1968), kur išspausdinti mano pasikalbėjimai su Char-lotte Moorman, Nam June Paik ir Earl Brown (kurių irgi nėra MOCA), gal su John Cage, vienu svarbiausiu naujos muzikos kompozitorių, kuriam viskas yra muzika. Tame pačiame žurnale mano esė ir pokalbis su Jonu Meku apie naująjį Ameri-kos kiną, kur kaip tik kalbėjom apie brolius James ir John Whitney, apie Harry Smith, kurių abstraktiniai filmai šian-dien yra rodomi MOCA paro-doje, kartu su Stan Brakhage autobiografiniais škieais. Jis, naudodamas šeimos momentus, bandė sukurti abstraktinį fil-mą, kurį Mekas išgarsino New York. Grįžtant prie Meko, ka-

taloge pasigedau jo ir Mačiūno: vienas – teoretikas, labai daug prisidėjęs prie filmo, kaip meno objekto, o kitas – per Fluxus rimtai išjuokęs visa kas buvo verta imti rimtai.

Prisipažinsiu, kad tada aš į tą viską žiūrėjau gan skeptiškai ir negalėjau suprasti Meko užsi-degimo. Tada, nesant geresnio pavadinimo, praminiau tuos „nuobodžius filmus“ abstraktu, kuriuos šiandien MOCA vadina sinestezija, t.y. iš graikiško *syn+aesthesis*=jutimas. Žody-nas paaishkina: „vienos rūšies pojūčiai gali sukelti kitos rūšies pojūčių iliuziją, pvz., spalva – garso išpūdį“. Visa „Vizualinės muzikos“ paroda yra pagrįsta tą sinestezijos idėja, su poeto emocija ir dailininko išraiška.

Prieš 20 metų kažkur (*Čiur-lionio fantastinis menas*, Roma, 1982), *LKMA Suvažiavimo dar-bai*, XII ir *Lituanus*, Summer, 1983) nedrąsiai užsiminiau apie Čiurlionį ir Walt Disney filmą „Fantasia“ (1940), visai nesikliaudamas, kad Oskar Fi-schinger buvo to fantastinio dar-bo autorius. Kiek vėliau jis privedė savo meną iki galutinės išraiškos. Prieš 30 metų kažką panašaus buvo užsibrėžęs Čiur-lionis, su dangero tipais, grafi-ka, tempera ir poezija, dažnai visai nežinodamas, kur tas vis-kas nuves. Ar tarp jų yra panašumo nereikia nei bandyti įrodyti, bet dabar, po tiek metų, Čiurlionis ir Fischinger yra kartu vienoje parodoje. Tai ne-paprasti sutapimai.

Bet, grįžtant prie parodos, paėmus chronologiškai, Čiurlio-nis yra antras, kuris nedrąsiai bandė žaisti su spalva ir muzi-ka, iš pradžių tik metaforine prasme, t.y. davė savo tapybą muzikinius pavadinimus. Prieš jį, pagal katalogą, (*Visual Mu-sic: Synaesthesia in Art and Music Since 1900*, New York, Thames & Hudson, 2005), buvo St. Petersburg (1845–46) meno mokins James McNeill Whis-ler, kurio paveikslų pavadini-mai, kaip „Nocturne in Blue and Gold: Valparaíso“ (1886) irgi bando kažką tokio pasakyti apie muzikos ir dailės sineste-ziją ir skamba taip arti Čiurlionio sonatų bei preliudų pavadinimų.

Čiurlionis rodomas pirmojoje parodos salėje, kurios paveik-slai pavadinti muzikiniiais ter-minais, bet dar neišnaudoja in-terdisciplinariųjų meno galimy-bių, tarp kurių paminėtini V. Kandinskij, F. Kupka, Stanton Macdonal-Wright, Mikhail Ma-tiushin ir Morgan Russell. Ki-toje salėje yra Paul Klee, F. Pi-cabia, Man Ray, Al Stieglitz ir Daniel V. Baranoff-Rossine. Mano nustebimui, į tą grupę papuolė Georgia O'Keeffe, bet ne Whistler. Tai suprantama, nes jos paveikslų pavadinimai, kaip ir Čiurlionio, pasiskolinti iš muzikos, pvz., „Mėlyna ir žalia muzika“ (1921), o Whis-ler – jau užpraeito šimtmečio dailininkas. Kiek Čiurlionis su-vokė tą naują, vos brėkstantią epochą, sunku dar pasakyti, lauksim, kada atsiras jo visų laiškų vertimai.

Meno istorikė Judith K. Zilcer, Hirshhorn Museum and Sculpture Garden kuratorė emeritė, minėtame kataloge pradeda savo ilgą studiją su Whistler ir kaip pavyzdį duoda tą minėtą „Noktiurną“. Whistler, Čiurlionis ir Schoenberg pri-klauso, ką meno istorikė irgi muzikaliam pavadinata „Prelju-dai“, t.y., įžanga. Kitą sekciją jie teisingai pavadinę „Improvizacija“, ir ten jau turim Kandins-kij improvizacijas, Kupka, ne visai aišku, kad Francis Pica-bia, Robert Delaunay ir jos he-rojus Daniel Vladimir Baran-

off-Rossine. Tad, jeigu tęsti A. Rannito pradėtą polemiką, kas buvo pirmas abstrakcionistas, Zilcer be jokios diskusijos ir paaishkinimo įdeda Čiurlionį, kaip vieną iš pirmųjų naujų menų kūrėjų, nors ir nebeatinau abstrakcionistą. Prieš Pirmą pasaulinį karą dar reikia pri-durti eilę mažai žinomų daili-ninkų, kaip Mariden Hartley Stanton Macdonald-Wright, Morgan Russell („Synchronie Cosmique“, 1914), kurių reikš-mė meno istorijoje paaishkėjo tik po Antro pasaulinio karo. Mi-khail Matiushin 1918 metais sukūrė šedevrą „Painterly – Musical Construction“. Vėliau su K. Malevich parašė operą „Victory over the Sun“. Russell, Matiushin ir Kandinskij svarbiausią įnašą padarė XX a. an-tram dešimtmetyje, tik porą metų po Čiurlionio ankstyvos mirties.

Po šitų pirmų bandymų prie muzikos ir spalvos atėjo antra grupė, su judesiu, t.y. filmu, kuris ilgai dar žaidė sinestezijos mintimi ir tik po 1950-tų rimtai pradėjo duoti rezultatus. Daugumai jie ir šiandien mažai kam žinomi, nes jų filmai ar-čiau prie meno, daugeliui ne-prieinami ir nepriimtini, nes visi filmuose daugiau ieško pra-mogos ir gražios mėilės istorijų negu meno. Jie visi yra dau-giau iš filmų pasaulio, kuriems reikėjo visos salės vienam dar-bui, ir už tai tiesiog pritrūko vietos.

Skolinimasis tarp menų pe-rito šimtmečio pradžioje buvo įprastas dalykas. Pvz., mūsų Oskaras Milašius 1915 m. pa-rašė eilę poemų, pavadin-tų *Rugsėjo simfonija*, *Lapkričio simfonija* ir t.t. Bela Bartok parašė daug „škiečių“, įkvėptų vengrų muzikos. Kolumbijos poetas Jose Asuncion Silva pasižymėjo savo *Noktiurnais* Ispanų rašytojas Ramon del Valle Inclan parašė keturis romanus, pavadin-tus *Sonatom*, pagal metų laikus, lyg būtų nusirašęs nuo Vivaldi.

Iš pradžių pavadinimų skoli-nimasis iš kitų menų buvo visai nekalts dalykas ir be didelių pretenzijų ką nors rimtai pa-keisti. Bet po truputį pradėjo įgauti didelę reikšmę naujiem menam vystytis.

Bet visa tai yra daug kompli-kuotiau, negu iš karto atrodo. Jeigu pažiūrėsime, kas darosi su šiuolaikiniu menu, pamaty-sime, kad Čiurlionio intuityviai numatytas pasaulis yra šian-dien naturalus priėjimas prie naujojo meno, tik dabar jau naudojant visas naujas techni-kas, apie kurias, aišku, nei Čiurlionis, nei Kandinskij ne-svajojo. Jeigu Čiurlionis būtų matęs pasaulį iš lektuvo kaip H. Matisse, ar iš aukštybių kaip astronautai, nežinau, koks būtų buvęs jo menas. Kompiu-teris ir skaitmeninė technika (digital) daug prisidėjo. Staiga tai, kas buvo tik nedrąsus, pa-vieniai mažumos bandymai, šiandien darosi daugumos de-speratiškais norais sukurti kažką naują, originalaus ir glo-balinio. Ir, reikia pripažinti, kad Los Angeles paroda, nors ir nėra lengvai suprantama, labai svarbi savo mostu.

Ištisus šimtmečius meninin-kai bandė pakartoti viską, kas buvo aiškiai atpažįstama. Dai-le, muzika, poezija buvo kaip veidrodinis kelyje, kur žmogus galėjo save atpažinti ir įam-zinti. Šiandien dailininkai ban-do susitelkti formos ir spalvos žaidime, kuris keičiasi ne pagal šviesą, bet daugiau pagal vidi-nę nuotaiką, perduotą muzikos ir kitų menų. Yra tuščias mu-ziejus, kuriame šviesa ir jude-sys sukuria vienkartinį meno objektą, kuris keičiasi kiekvie-na sekunde.

„Visual Music“ parodoje, Los Angeles, Ca. Iš kairės: ryšius su visuomene direktorė Katherine W. Lee, dr. Stasys Goštautas, MOCA direktorius Jeremy Strick, Hirshhorn muziejaus Washington, DC, direktorius Kerry Brougher. Hirshhorn muziejuje birželio 17 bus eksponuojama M. K. Čiurlionio „Žvaigždžių sonata“.

Rimo Muloko nuotrauka.

„Gintarui“ švenčiant 50 metų sukaktį, „pro juostų tilteli“ į sceną palydėti ilgamečiai šio ansamblio vadovai — Juozas ir Rita Karasiejai.

Visos nuotraukos D. ir R. Puterių

Supyniau šokių marga juostą

NIJOLĖ BENOTIENĖ

Šį pavasarį Toronte buvo labai didelė šventė visiems, o ypač ansamblio „Gintaras“ šeimos nariams, nes šventėme gintariečių auksinį gimtadienį. 50 metų gyvuojantis vienetas išleido gausybę šokių, kurie šioje grupėje užaugo, draugavo, kūrė šeimas, o atsiradus mažų šokėjų, ir juos į ansamblį įrašė. Taip ratas sukosi ir sukosi — vieni šoko, kiti žiūrėjo, arba kitaip prisidėjom prie veiklos, apjungusios daugybę Toronto lietuvių, todėl ir ši gimtadienį šventėm visi, kaip savo šventę.

50-mečio sukakties paminėjimas susidėjo iš trijų dalių: ansamblio veiklos parodos, atidarytos kovo 6 d. muziejaus daugybę Toronto lietuvių, todėl ir ši gimtadienį šventėm visi, kaip savo šventę.

Ansamblio „Gintaras“ veiklos parodoje buvo išdėliota įvairūs prizai, dovanos, sveikinimo raštai, programų skelbimai, aprašymų spaudoje iškarpos ir galybė nuotraukų. Visą sukaupę veiklos medžiagą „Gintaro“ vadovai perdavė muziejui. Dalis šios istorinės medžiagos jame ir pasiliks, o kita dalis archyvinės medžiagos bus išsiųsta į Lie-

tuva, į Klaipėdos universiteto choreografijos katedrą. Antroji šventės dalis — tai koncertas, įvykęs balandžio 9 d. Etobicoke School of Art ir pavadintas: „Supyniau šokių marga juostą“. Pilnutėlė salė, talpinanti arti 600 žiūrovų, negalėjo patenkinti visų norinčių dalyvauti šiame šventiniame renginyje, kuris prasidėjo L. Kisielieneš šoku (muz. J. Baltramiejūnaitės) — „Mano protėvių žemė“.

Mano protėvių žemė, davusi man senelių ir tėvų kalbą, tradicijas ir papročius, dainą, muziką ir šoki, kuris mane šiandien išskyrė iš supančios aplinkos, padarydamas dvasinę ir turtingesnę asmenybę — šokio mintį, laikydami žvakutes rankose, jausmingai išreiškė ansamblio studentų grupės šokėjai, o koncerto programai pritaikytus skaitinius rašikiai skaitė Viktorija Benotaitė.

Gintariečių žvilgsnis visada buvo nukreiptas į Lietuvą, į lietuviško meno ir šokio kraicū skrynią, gal dėl to visas koncertas pasižymėjo turtinga tautosaka, etnografija, įdomiais ir naujais šokiais. Pirmoji koncerto dalis — „Oi vija, pinavija“ — buvo skirta vaikų, piemenėlių žaidimams, išdykavimams ir būrimams. „Saulėle, motule, patekėk, patekėk“, — giedoj

piemenėliai laukdami saulėlės, o gintariečiai šoko „Ganiavos pyne“ (komp. L. Kisielieneš, muz. liaudies), „Vakaruškas“ (chor. J. Matulaitienės, muz. K. Stuko), „Mikita“ (chor. J. Lingio), „Žirkles“ (chor. V. Buterleičiaus, muz. A. Klovos).

Antroji koncerto dalis buvo pavadinta „Rugių juosta“. Ilgas tas rugių juostos kelias, kol iš pasėto grūdų gauname pabaigtų duonelę. Senovės lietuvių tikiėjo, kad nuo sėjos priklauso ir būsimas derlius. Kai dangujė sudundėdavo pirmoji perkūnija, artojas sakydavo „Dėkavot Dievui, sulaukėm žemelei palaimos! Dabar jau galėsime javelius sėti be baimės“. Pasigirdus J. Baltramiejūnaitės muzikai, pagal L. Kisielieneš choreografiją, gintariečių studentų grupė pradėjo sėjos šokį „Kubilinis“. Sukosi poros, ratelio viduryje tėvas su motina laikė kubilą, pilną grūdų, prašė Dievo palaimos, dalino grūdus jaunimui. Jau natviškai energingas J. Lingio šokis „Kurapkytė“ pagal liaudies muziką, priminė, kad sunkus artojo darbas visada palengvėdavo, kai šalia kartu dirbo ir mylima mergelė. Ypač daug žiūrovų aplodismentų susilaukė L. Kisielieneš sukurtas šokis, pagal J. Baltramiejūnaitės muziką „Girnelės“. Ši

šokį atliko vien merginų grupė, sinkopuoto ritmo žingsneliais besisukdamos, sukūrė idomų, grynų sukimosi imituojantį garsą, o rankų judesiai priminė moteris, sukančias rankines ginas. O jau kai miltų yra, laikas kepti pabaigtuvių pyragą ir šokti „Kūgiuką“ (chor. J. Lingio, muz. A. Bražinsko).

Po pertraukėlės visi susirinkome koncerto paskutinei daliai, pavadintai „Aštuonnyčiai“. Pats poetiškiausias iš visų darbų buvo audimas. Ausdama mergina svajojo apie bernužėlį, apie būsimą gyvenimą kartu. Daugelį svajonių ji išreiškė audimo dainomis, audimo raštais, šokio judesiais. Per 50 metų išaudė gintariečiai daug gražių šokio raštų, ir ši paskutinioji koncerto dalis dar kartą tai patvirtino. Merginų atliekamą lyrišką šokį (chor. L. Kisielieneš, muz. J. Baltramiejūnaitės) „Rūtų darželis“ keitė energingas ir humoristinis vyrų šokis „Pakeltkojis“ (chor. J. Lingio, muz. J. Švedo). Išsimaiginę jaunimas toliau kvietė šokiui: „Polka ilgė“ (chor. L. Kisielieneš, muz. J. Baltramiejūnaitės), „Juodasis jonkelis“ (chor. J. Lingio, muz. J. Švedo). L. Kisielieneš, artimai bendradarbiaudama su gintariečiais, 50-mečio progai sukūrė net du šokius: „Polka ilgė“ ir „Rūtų darželis“, kurie labai smagu šokti ir pasigėrėtini žiūrovui.

O kai į sceną išėjo garbinga pagyvenusių šokių grupė, pasirodusio atlikti „Jubiliejinį kadrių“ (chor. M. Vaitulevičienės, muz. J. Gaizausko), salėje pasigirdo audringi šūkianiai ir plojimai. Šių šokių tarpe buvo 1955 m. pirmieji „Gintaro“ šokėjai: Irena ir Leonas Baziliauskai, Albinas Bernesnevičius, Danguolė Baziliauskienė, Rita ir Mikas Slapšiai ir Juozas Karasiejus. Jų dėka dar ir šiandien tęsiame ansamblio „Gintaras“ tradicijas. Įsisiūbavusiam džiaugsmui ir šventinei nuotaikai sustiprinti, koncertą baigė studentų grupė, atlikdama „Agotelę“ (chor. J. Lingio, muz. J. Švedo).

Šventinio koncerto apvainikavimui, grojant A. Martinaičio muziką, į sceną pradėjo eiti visi šokėjai, susikabinę rankomis, pralįsdami viens pro kitą, jie imitavo juostos pynimą. Koncerto vedančioji V. Benotaitė priminė, kad 50 metų „Gintaro“ šokėjai ir jų vadovai atidavė šiam darbui, bet juosta dar neišaušta, dainelės dar neišdainuotos ir šokių raštai dar ne visi išvingiuoti. Juosta nutiesia kelio pradžią, juosta —

Leidiniai

Knygos apie lietuvių sutiktuvės

Kovo 12 d. Berissa, Argentinoje, mieste įvyko nepaprastas minėjimas, į kurį susibūrė daugiau nei 500 žmonių — daugelis iš Berissa miesto, bet taip pat sulaukėme svečių ir iš tolimų vietovių. J. Klimaitis, Ona Semenai ir S. Borba Klimaitienė — tai dviejų tomų knygos *Berissa miesto lietuvių* autoriai, kuriems knygos sutiktuvė metu Berissa miesto mero vardu buvo įteikta lentelė ir diplomus už vertingą darbą ir nuopelnus Berissa miestui.

Programą pradėjo Ona Semenai „Lietuva brangi“ žodžiais, degdama žvakę, kuri simbolizuoja šviesą, o tautiniais rūbais pasipuošę suaugusieji tautiečiai įžengė į salę, dainuodami „Daug daug dainelių“.

Lai Dievas laimina knygos autorius, kurie, rašydami su didele meile apie atvykusius lietuvių į Barissa miestą, teisingai jį pavadino imigrantų sostine

mi „Daug daug dainelių“.

Prie gelėmis ir tautiniais motyvais papuošto stalo susėdė V. Bukauskaitė — Persico, A. Markus, P. Glemža ir M. Amat. V. B. Persico sakė: „Lai Dievas laimina knygos autorius už tokią gražią idėją, kurie, rašydami su didele meile apie atvykusius lietuvių į Berissa miestą, teisingai jį pavadino imigrantų sostine“.

M. Amat buvo pakviesta knygą apipavidalinti tautiniais motyvais. Ji net nėra lietuvi, bet emėsi šio darbo, padėdama savo draugams įgyvendinti jų idėją. Pristatymo metu kalbėjo A. Markus ir P. Glemža, kurie taip pat daug prisidėjo prie knygos, suteikę daug informacijos apie „Nemuno“ ir „Mindaugo“ draugijų istoriją.

„Mindaugo“ draugijos choras padainavo „Daug daug dainelių“, „Marija, Marija“ ir „Kur bėga Šešupė“, kalbėjo Lietuvos ambasados atstovai inž. A. Rastauskas, kuris taip pat pateikė daug informacijos reikalingos knygos išleidimui. Keletą žodžių tarė ir rašytojas prof. Tito Narosky, kuris buvo nuširdus J. Klimaitio jaunystės draugas. Savo kalboje žmogaus laisvę jis palygino su paukščio gyvenimu: lizdo krovimu, čiulbėjimu bei skrydžiu, kartu atjaušdamas lietuvių ir žinodamas jų likimus, nes jaunystę pats praleido tarp lietuvių (kai jo tėvelis atvažiavo į Argentiną, jam buvo šešiolika metų). Rašytojas parašė ir knygos įvadinį žodį.

Pristatymo metu, žinoma, išgirdome ir knygos autorius. Ona Semenai pasakojo apie pirmuosius knygos rengimo žingsnius, draugų pagalbą, apsilankymus pas tautiečius renkant

informaciją ir nuotraukas. S. Borba Klimaitienė išreiškė padėką visiems, prisidėjusiems prie knygos išleidimo. J. Klimaitis visiems išsakė didelį aciu, prisimindamas savo motiną, tėvelį ir krikšto tėvą, kurie nuo mažens įkvėpė jam lietuviškos dvasios. Budamas už tai dėkingas, į kiekvieną knygos puslapį įdėjo daug šilumos ir lietuviškos pagarbos bei jausmo, todėl ir knyga susideda iš dviejų dalių: pirmoji — per 400 biografiniai pasakojimai; antroji — informacija apie asmeniškus rūpestius ir išgyvenimus vyrų bei moterų, kuriems XX amžiaus pradžioje likimas lėmė apsigyventi ir sukurti

šeimas, paliekant savo tėvynę, įsikurti svetur ir toliau tęsti savo gyvenimą sunkiomis ekonominėmis sąlygomis, kurti draugijas, ieškoti gerovės ir draugų lietuvių.

Programoje „Nemuno“ ir „Mindaugo“ draugijų šokių ansambliai parodė tautinius šokius, programą vedė F. Meschini — ispaniškai ir Irena Andriūnaitis — lietuviškai. Po programos susirinkome „Mindaugo“ draugijos patalpose, kur kartu užkandžiavome ir kalbėjome.

Abu knygos tomai yra labai kokybiškai parengti: juos sudaro 580 puslapių, kuriuose rasite 415 lietuvių šeimų biografijų, 372 anekdotus, 660 fotografijų, kurių daugelį reikėjo šiuolaikiškai ptervarkyti, „Nemuno“ ir „Mindaugo“ draugijų istoriją, geografines, politines ir socialines apybraižas, lietuvių tautos tradicijas, burtus, dainas, patarles, pasakas iš gausaus lietuviško repertuaro, vardus bei pavardes. Visa tai — 14 mėnesių nenulaukiamas ir sąžiningas darbo vaisius.

Daug žmonių jau nėra gyvųjų tarpe, bet ši knyga liks ne vien prisiminimas sūnams, anūkams, proanūkams, draugams. Tai didelis žingsnis ir istorinis pasakojimas ne tik apie lietuvių, bet ir apie kitų tautų imigrantus, kurie dėl įvairių priežasčių turėjo palikti savo tėvynę. Tai kilni idėja, kuri, aciu Dievui, galėjo išsipildyti, todėl reiškia didelę pagarbą visiems, kurie prie jos prisidėjo, bei Lietuvių fondui ir Maria H. Fereviciui de Nouzeilles.

Juan Ignacio Fourment
Kalvelis
Argentinios Lietuvių jaunimo sąjungos atstovas

Smagios akimirkos iš „Gintaro“ ansamblio 50 metų jubiliejaus koncerto — „Supyniau šokių marga juostą“.

